

Luu Tran Tieu: *Palaeolithic Pebble Industries in Europe.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1991. 109 strani, 13 slik, 37 tabel, 2 tabeli.

Knjiga obravnava najstarejše in najmanj poznano poglavje evropske zgodovine, t. i. »prodnjaške industrije« od njihovega začetka do konca. Iz Uvoda je razvidno, da je avtor(ica) izraz »prodnjaška kultura«, ki je časovno omejen na starejši paleolitik, nadomestil(a) z izrazom »prodnjaške industrije«, ki obsega vsa prodnjaška orodja od začetka do konca paleolitika. Čeprav pojem »kultura« v zvezi s prodnjaškimi orodji odločno zavrača, pa ga v knjigi v drugačnih zvezah (kronološke, geografske) še vedno zelo pogosto uporablja.

Kljub temu, da se je avtor zelo trudil s preglednostjo knjige in snovi, ki jo podaja, in jo je razdelil na poglavja, kot so: Klasifikacijske metode, Razširjenost prodnjaških orodij po evropskih državah, Glavna najdišča, Razvoj, trdoživost, krajevne povezave in Izvor prodnjaških industrij, je knjiga težko berljiva in zahteva od bralca veliko zbranost. Razlog za to je verjetno v sami snovi, ki vsebuje precej nerešenih vprašanj in neznank, ter v zelo zgoščenem pisanju, ki strogo upošteva le objavljene virov. Nekaj več lastnih misli si avtor dovoli šele v zadnjih dveh poglavjih (Razvoj, Izvor prodnjaških industrij). Iz številnih primerov, nekatere bom navedel, je razvidno, da je zelo nekritično povzemal objavljene virov.

Čeprav se je omejil skoraj izključno na obravnavanje arheološkega gradiva, tj. kamenih artefaktov, bi moral vseeno nekatere stvari poenotiti in ne samo povzeti. Tako npr. pogrešam predvsem sodoben kronološki sistem za obdobje od starejšega do mlajšega pleistocena z boljšim tabelaričnim pregledom od tistega na str. 81 (fig. 12). Nekatere kronološke navedbe, ki jih je povzel iz stare literature, so zdaj neustrezne in netočne. Tako npr. večkrat navaja würm 1, würm 1-2, götting, brörup in zanje različna absolutna in radiokarbonska leta (cfr. str. 55, 77, 79, 83). Mislim, da bi bilo prav, če bi vsaj delček prostora, ki ga je tako razkošno dodelil klasifikacijskim sistemom, namenil tudi drugim vprašanjem, ki jih pogosto navaja v svoji knjigi.

Razširjenost prodnjaških orodij obravnava najprej po posameznih evropskih državah, kar se mi ne zdi najbolj posrečeno. Pri tem ni vedno jasno, katere najdbe oz. najdišča dejansko pripadajo prodnjaškim industrijam in katere ne, čeprav imajo prodnjaška orodja. Kriteriji za določanje »pravih« prodnjaških industrij pa niso nikjer natančno navedeni. Tako največ najdišč s prodnjaškimi orodji pripada srednjemu paleolitu. Surovin-ska osnova so bili zelo pogosto kvarcitni prodniki, ki so značilni tudi za francoski charentien (moustérien), ki pa ga avtor ne prišteva k prodnjaškim industrijam (str. 43 in 52). Od nekdanjih jugoslovanskih najdišč navaja Šandalja I, Krapino (jugovzhodnoevropski charentien z orodji, narejenimi iz kvarcitnih prodnikov) in Veterico (str. 56 s), ne omenja pa zelo pomembnega starejšepaleolitskega najdišča Visogliano (Vižovlje) na Tržaškem krasu (cfr. *L'Anthropologie* 95, 1991, 9 ss in cit. lit.).

Za najvažnejša evropska najdišča prodnjaških industrij zvezo v poglavju, v katerem obravnava posamezna najdišča v kronološkem zaporedju od najstarejšega do najmlajšega. Hrvaška Šandalja I je tu uvrščena na častno drugo mesto. Iz kronološkega vidika je zelo pomembno plano najdišče Achenheim v Franciji, ki se odlikuje z dobro stratigrafijo na podlagi publičnih usedlin. V sosednji Italiji navaja štiri najdišča: Sedia del Diavolo, Monte delle Gioie, Grotta Guattari in Grotta del Fossellone. Prvi dve sta tipološko-tehnološko pontinienski (moustérien), geokronološko pa »protopontinienski«, drugi dve sta v vseh ozirih pontinienski oz. mikropontinienski. Na Madžarskem uvršča v kompleks prodnjaških industrij najdišča Vértesszölös, Erd in Tata. Za Erd pravi, da je tehnološko podoben italijanskemu pontinienu, tipološko pa charentien z možnimi vzporednicami tudi v Sloveniji (citira Gábori-Csánk). Brez zadržkov sprejme tudi dvomljivo tezo o specializiranem lovu na jamskega medveda v najdiščih Erd in Mixnitz (str. 54) (cfr. Gamble, *The palaeolithic settlement of Europe* [1986] 318 s). Tata je kronološko sporno najdišče, kar je razvidno iz navedenih datacij, med katerimi pa pogrešam verjetno najbolj pravilno datacijo Th/U, ki postavlja najdišče ok. 100 t. p. s. (*Nature* 295, 1982, 590 s). Zato je lahko dvomljiva Vértessova opredelitev najdišča za končno stopnjo

hiperspecializiranega moustériena. Po mnenju drugih gre za podobno varianta Quina kot pri najdišču Erd in za delno istočasnost obeh najdišč (Gamble, ib., 169; *The emergence of modern humans* [1990] 165).

V poglavju Razvoj, trdoživost, krajevne posebnosti in povezanost evropskih prodnjaških industrij se seznanimo s tremi razvojnimi fazami, ki sovpadajo s tridelno kronološko delitvijo pleistocena v starejši, srednji in mlajši pleistocen. Prvi fazi pripadajo tri najdišča z izključno prodnjaškimi orodji: Chilhac, Šandalja I in Vallonnet. Drugi fazi, ki je mešanica prodnjaških, pestnjskih in odbitkovnih tradicij, pripadajo številna starejšepaleolitska najdišča po Evropi (z izjemo njenega severnega in vzhodnega dela, kjer ni najdišč). Tretja faza je istočasna s srednjim paleolitikom. Razširjena je na istem prostoru kot druga faza. Razvoj naj bi šel v smeri večanja števila odbitkov, orodnih tipov in retuširanja, zmanjševanja velikosti in teže orodij ter površine, pokrite s korteksom, in izbiranja vedno boljših surovin za izdelavo orodij.

Zanimiva je avtorjeva arheološka razlaga Krapine, ki tudi vsebuje nekatere prodnjaške elemente. Spodnji stratigrafski kompleks in plasti 1-3 zgornjega kompleksa vsebujejo tayacien-sko industrijo. Najdbe iz plasti 4,5 pripadajo jugovzhodnoevropskemu charentien, iz plasti 5-9 pa srednjeevropskemu tipičnemu moustérienu (str. 56 s, 89).

V zaključku poglavja obravnava še odnos med prodnjaškimi in pestnjskimi orodji v Evropi ter ugotavlja, da sta obe tradiciji dejansko istočasni in v geografskem smislu včasih med seboj pomešani (str. 90 s).

Zadnje poglavje obravnava izvor evropskih prodnjaških industrij (cfr. *Acta Arch. Acad. Sc. Hung.* 42, 1990, 3 ss). V njem avtor zagovarja policentrično razvojno teorijo, subsaharskemu in vzhodnoazijskemu centru doda še mediteranskega, ki obsega tudi severno Afriko in ves Bližnji vzhod kot eno paleolitsko provinco. Enotnost omenjenega prostora od starejšega do srednjega paleolitika je lahko zelo dvomljiva (za evropski del cfr. Gamble, ib.). Avtor gre v razlagah celo tako daleč, da predvideva na tem območju tudi samostojno središče evolucije rodu *Homo*. Sredozemlje naj bi bilo torej samostojno središče biokulturnega razvoja. Na dolgo in široko razpravlja o teoriji širjenja prodnjaških kultur iz domnevnega afriškega subsaharskega centra v Evropo po običajnih poteh (Gibraltar, Sicilija, Bospor), teoriji, ki se kot refren ponavlja v različnih arheoloških obdobjih, ki pa jo avtor, zaradi pomanjkanja dokazov, zavrne. Resnici na ljubo pa ni zaenkrat tehtnih dokazov niti za policentrično niti za katero koli drugo teorijo. Ker nekritično povzema zaključke objavljenih virov, prihaja tudi do taksonomskih anahronizmov in spodrslijav. Tako npr. v Šandalji I navaja (znano) najdbo inciziva rodu *Homo*, ki morda pripada bolj razviti skupini avstralopithecina (str. 96). V enem stavku je en in isti zob tako uvrščen v dva različna rodova: *Homo* in *Australopithecus*.

Kljub nekaterim pomanjkljivostim je knjiga za nezahtevne in ne preveč kritične bralce zadovoljiv pregled starejšega evropskega paleolitika.

Ivan TURK

Richard Bradley: *The Passage of Arms* (An archaeological analysis of prehistoric hoards and votive deposits). Cambridge University Press, Cambridge 1990. 234 strani, 15 fotografij, 41 tabel.

Ime Richarda Bradleya je po nedavni predstavitvi njegovega dela o družbenih temeljih prazgodovinske Britanije v Arheu (Novaković 1990) znano tudi pri nas. Da je to zelo ploden avtor, katerega strokovni interes se ne omejuje samo na Britansko otočje, pa dokazuje njegova zadnja knjiga, ki jo predstavljamo (glej tudi bibliografijo, str. 207 ss). Čeprav delo v prvi vrsti obravnava zahodni in severni del Evrope, je gotovo zanimivo in spodbudno tudi za raziskave odlaganja predmetov v našem prostoru in bo koristno branje za vsakega arheologa tudi na Slovenskem.

Naslov *The Passage of Arms*, ki ga moramo prevesti razlagalno, kot Prehod med živim in mrtvim svetom oziroma kot